

Agnieszka Piela

Uniwersytet Śląski w Katowicach

 <https://orcid.org/0000-0003-2115-7456>

agnieszka.piel@us.edu.pl

Język narzędziem dyskredytacji wizerunku dziennikarzy stacji TVN w programie telewizji publicznej *Jak oni kłamią*

Streszczenie. Podstawowym celem artykułu jest charakterystyka deprecjonujących określeń stosowanych na antenie telewizji publicznej w programie *Jak oni kłamią* wobec dziennikarzy stacji TVN. Przedmiotem opisu uczyniono peryfrastyczne zestawienia godzące w dobre imię redaktorów magazynów informacyjnych i publicystycznych (m.in. dziennika *Fakty*, audycji *Fakty po Faktach*), np. *szamani z Wiertniczej*, *czarodzieje słowa i obrazu z Wiertniczej*, *funkcjonariusze z Wiertniczej*, *medialni zagończycy*, *medialno-polityczne plemię*, *pożyteczni idioci*. W szkicu skoncentrowano się także na pejoratywnych sformułowaniach wymierzonych bezpośrednio w znanych dziennikarzy, np. *wódz szamanów* (o Piotrze Kraśce), *samozwańczy mentor w tematyce LGBT* (o Piotrze Jaconiu), główna zaklinaczka rzeczywistości (o Katarzynie Kolendzie-Zaleskiej), *służbistka TVN-u* (o Monice Olejnik). Omówione w tekście formy językowe rażąco naruszają nie tylko zasady etyki słowa, ale i dziennikarski kodeks obyczajowy.

Słowa kluczowe: dyskredytacja językowa, komunikacja publiczna, media, retoryka pogardy

Language as a tool for discrediting the image of TVN journalists in the public service television programme *How They Lie*

Summary. The main aim of the article is to characterize the deprecatory terms applied to TVN journalists on public television in a programme *Jak oni kłamią* (*How They Lie*). The subject of description consists of periphrastic expressions harming the good name of presenters of news and current affairs programmes (among others, news programme *Fakty*, programme *Fakty po Faktach*), for example: *szamani z Wiertniczej*, *czarodzieje słowa i obrazu z Wiertniczej*, *funkcjonariusze z Wiertniczej*, *medialni zagończycy*, *medialno-polityczne plemię*, *pożyteczni idioci*. The article also focuses on pejorative expressions aimed directly at well-known journalists, for example: *wódz szamanów* (Piotr Kraśko), *samozwańczy mentor w tematyce LGBT* (Piotr Jacon), główna zaklinaczka rzeczywistości (Katarzyna Kolenda-Zaleska), *służbistka TVN-u* (Monika Olejnik). The linguistic forms discussed in the text flagrantly violate the principles of word ethics and the journalistic code of conduct.

Keywords: language discreditation, public communication, media, rhetoric of contempt

Język jest jedną z form czynnego istnienia człowieka, jedną z form jego postawy życiowej (Doroszewski 1982a: 130).

Słowa mają wielką społeczną siłę motoryczną, zdolną poruszać nieświadomymi rzeczy masami, która to motoryczność bywa nawet bardzo często nadużywana. Takich słów motorów jest bardzo wiele (Tokarski 1938/39: 29).

Powszechnie wiadomo, że język dysputy publicznej od dawna budzi poważne zastrzeżenia etyczne (Cegieła 2012: 13). Jednak ostatnio naganne zjawiska językowe występujące w przestrzeni społecznej jeszcze przybrały na sile, stając się zagrożeniem dla powszechnie uznawanych wartości pozytywnych. Słuszności tego sądu dowodzi zdecydowanie krytyczne stanowisko Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk w kwestii nieakceptowalnych wypowiedzi publicznych. W sporządzonej 7 listopada 2023 r. opinii czytamy, że „Rada Języka Polskiego wyraża najgłębszy niepokój z powodu dramatycznego stanu polskiej debaty publicznej obserwowanego m.in. podczas ostatniej kampanii wyborczej. Uwolniono w niej nienawiść i inne skrajnie negatywne emocje, przekroczono granice do tej pory nieprzekraczalne” (zob. *Stanowisko Rady Języka Polskiego w sprawie stanu debaty publicznej*). Zresztą alarmujący stan polskiej komunikacji publicznej dostrzegają już nie tylko językoznawcy oraz przedstawiciele innych dyscyplin badawczych, np. filozofowie, psychologowie czy socjologowie, ale i zwykli użytkownicy języka. Przede wszystkim do niedawna w społeczeństwie dezaprobatę wywoływał upolityczniony i zideologizowany język mediów publicznych, manipulujący określonymi wartościami, co, rzecz jasna, w sposób rażąco naruszało ustawowe zapisy o zadaniach wynikających z misji telewizji, tj. kierowanie się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem i niezależnością¹. Do niedawna, ponieważ wyłonione w demokratycznych wyborach parlamentarnych nowe władze w Polsce, aby przywrócić środkom masowego przekazu obiektywizm, a tym samym zatamować nierzetelny przekaz wiadomości służący jednej organizacji partyjnej, w drugiej połowie grudnia 2023 r. podjęły decyzję o naprawie mediów publicznych, przerywając emisję propagandowych programów informacyjnych i publicystycznych TVP i TVP Info.

¹ Por. fragment ustawy o misji mediów publicznych: „Publiczna radiofonia i telewizja realizuje misję publiczną, oferując, na zasadach określonych w ustawie, całemu społeczeństwu i poszczególnym jego częściom, zróżnicowane programy i inne usługi w zakresie informacji, publicystyki, kultury, rozrywki, edukacji i sportu, cechujące się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem i niezależnością oraz innowacyjnością, wysoką jakością i integralnością przekazu. [...] Programy i inne usługi jednostek publicznej radiofonii i telewizji w ramach jej misji publicznej powinny: 1) kierować się odpowiedzialnością za słowo i dbać o dobre imię publicznej radiofonii i telewizji; 2) rzetelnie ukazywać całą różnorodność wydarzeń i zjawisk w kraju i za granicą; 3) sprzyjać swobodnemu kształtowaniu się poglądów obywateli oraz formowaniu się opinii publicznej; 4) umożliwiać obywatelom i ich organizacjom uczestniczenie w życiu publicznym poprzez prezentowanie zróżnicowanych poglądów i stanowisk oraz wykonywanie prawa do kontroli i krytyki społecznej [...] (zob. *Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, Rozdział 4: Publiczna radiofonia i telewizja, Artykuł 21, punkt 1, punkt 2*).

W tym miejscu podkreślić należy, że, obraz świata, jaki przekazują media, nie jest wiernym odbiciem rzeczywistości, lecz stanowi jego interpretację (por. m.in. Ogonowska 2003: 8). Środki masowego komunikowania jedynie „[...] opowiadają swoją historię o świecie [...]. Obrazy świata w mediach kreowane są, po pierwsze, przez selekcję informacji, po drugie, przez sposób mówienia o rzeczywistości [...]. Media, poruszając pewne tematy, a marginalizując inne, decydują o tym, co staje się w życiu społecznym ważne” (Sobczak 2011: 35–36). Specjaliści w zakresie medioznawstwa ów swoisty obraz przekazywanej rzeczywistości, składający się z „[...] różnorodnych treści informacyjnych, znakowo symbolicznych, audiowizualnych, podawanych w formie językowej, obrazowej, dźwiękowej itp.”, określają nazwą „medialny obraz rzeczywistości” lub „medialny obraz świata” (Szmyd 2012: 13–14). Rzecz jasna, istotne jest to, aby mass media, zwane czwartą władzą, kierowały się podobnymi kryteriami w doborze przekazywanych treści oraz uniwersalnymi zasadami prawdy i obiektywizmu w opisie rzeczywistości – stąd wizje świata przez nie kreowane powinny być ze sobą styczne. A tymczasem nie zawsze tak jest, o czym mogliśmy się przekonać w ostatnich latach, oglądając te same zdarzenia przedstawiane w różnych stacjach w skrajnie odmienny sposób. Zgodzić się trzeba, że zupełnie inaczej je interpretowano i wartościowano w telewizji publicznej oraz w mediach komercyjnych (zob. Sobczak 2011: 36).

Wśród wyłączonych wówczas z masowego obiegu audycji telewizyjnych znalazł się stroniczy cykl zatytułowany *Jak oni kłamią*, pokazywany na antenie TVP Info od początku lipca 2023 r., a od października 2023 r. wyświetlany również od poniedziałku do piątku po głównym wydaniu serwisu *Wiadomości TVP1*. Wyznaczenie dodatkowego terminu emisji programu w tzw. paśmie *prime-time*, czyli porze, w której kanały telewizyjne osiągają największą oglądalność, miało z góry określoną intencję – trafienie do jak największej rzeszy odbiorców, co gwarantowało silniejsze oddziaływanie na ich wyobrażenie o rzeczywistości, zwłaszcza że w audycji naprowadzano widzów na pożądaną tok rozumowania. Od samego bowiem początku trwający od kilku do kilkunastu minut magazyn miał manipulacyjny charakter i wymierzony był przeciw konkurencyjnej stacji TVN – jego podstawowym celem było demaskowanie rzekomo fałszywych informacji podawanych w programach *Fakty TVN* i *Fakty po Faktach*. Z czasem domniemany brak wiarygodności zarzucano również audycjom *Tak jest* oraz *Kropce nad i*, a nawet innym, niezwiązanym z komercyjną telewizją środkiem społecznego przekazu, np. portalowi Onet.pl czy „Gazecie Wyborczej”. W praktyce nowy serwis informacyjny TVP Info podważał wyłącznie treści niekorzystne dla ówczesnego obozu rządzącego, czyli dla Zjednoczonej Prawicy – związanej w 2015 r. koalicji partii politycznych, w skład której wchodziły: Prawo i Sprawiedliwość, Solidarna (później Suwerenna) Polska, a także przez pewien okres Porozumienie dla Demokracji. Podstawowe założenia nakierowanego na publicystykę polityczną „Jak oni kłamią” tak przedstawiono w pierwszym wyemitowanym odcinku audycji:

Jedni powiedzą, że to, proszę państwa, czyste filozofowanie, drudzy powiedzą: no, po prostu czysta prawda. No to: Jak jest? Pewnie gdzieś tam pośrodku. Nigdy nie jest tak dobrze, żeby nie mogło być jeszcze lepiej i zazwyczaj tak źle, żeby nie mogło być jeszcze gorzej. Polska ma swoje sukcesy, ma też swoje problemy. Jednak z całą pewnością nie jest krajem katastrofy jak jest przedstawiana, w którym upadła już demokracja, gdzie nie ma wolności słowa, pluralizmu, o czym świadczy chociażby ten program. Będziemy tutaj prostować kłamstwa i niedopowiedzenia, manipulacje TVN oraz ujawniać to, co chcą przed swoimi widzami ukryć w tej stacji. Witamy w polskich mediach w nowym programie TVP Info *Jak oni kłamią*. Dobry wieczór. Zaczynamy (O87²).

Zanim jednak poruszę tytułowe zagadnienie, wspomnę jeszcze o oprawie wizualnej programu TVP Info, tym bardziej że w telewizji środkami wyrazu są nie tylko słowa, ale i obrazy oraz efekty dźwiękowe, które współtworzą nastrój komunikatu medialnego i usposabiają telewidza emocjonalnie do nadawcy, do przekazu, do przedstawianych osób, problemów oraz wydarzeń (Michalewski 2004: 190). Została ona rozmyślnie zaprojektowana w taki sposób, aby w swojej formule do złudzenia przypominać dziennik *Fakty*. Co ciekawe, w sieci pojawiły się głosy, że równie dobrze ów magazyn mógłby nosić tytuł *Jak oni kopiają* (zob. Łupak 2023). Uderzające podobieństwo do grafiki *Faktów* unaoczniają poniższe zdjęcia (por. fot. 1)³:

Fot. 1. Wybrane kadry programu *Jak oni kłamią*

Źródło: materiały własne

² Rozwiązanie skrótów znajduje się w spisie bibliograficznym na końcu artykułu. Tu dodam, że litera O oznacza 'odcinek', natomiast liczba 87 to przypisany na kanale YouTube numer programu *Jak oni kłamią*.

³ Załączone fotografie to wykonane przeze mnie zrzuty ekranu kadrów, jakie pojawiały się podczas emisji cyklu *Jak oni kłamią*, głównie w jego „czołówce”, ale i zakończeniu.

Nietrudno spostrzec, że scenografia telewizyjnego cyklu *Jak oni kłamią* imitowała nie tylko żółto-błękitną kolorystykę TVN-owskiej stacji, ale także wystrój jej studyjnego wnętrza z charakterystycznym półkolistym telebimem. Nawet prążkowane logo krytykowanego serwisu informacyjnego znalazło wierne odbicie w zapisie występującego w nazwie programu słowa „kłamią”. Zresztą czcionką mającą wzór w kształcie podłużnych, poziomych pasków zostały odwzorowane również wyrazy: *kłamstwa*, *manipulacja*, *oszustwo*, widniejące na reporterskich nakładkach mikrofonowych. Co więcej, sam czas emisji omawianego programu nie był przypadkowy – nadawano go około godziny 19:20, a więc tuż po zakończeniu głównego wydania wiadomości przekazywanych na kanale TVN.

Podstawowym celem niniejszego artykułu będzie charakterystyka deprecjonujących określeń stosowanych przez prowadzących *Jak oni kłamią* wobec dziennikarzy stacji TVN⁴. Okazuje się, iż twórcom tej audycji przyświecały nie tylko wyłożone w cytowanym wyżej fragmencie cele, czyli tropienie kłamstw i ujawnianie manipulatorskich działań telewizji TVN. Oprócz tego program miał jeszcze inne – specjalne przeznaczenie, acz ukryte, bo wprost niewyrażone, a mianowicie: szkalowanie wizerunku TVN-owskich reporterów i prezenterów w oczach odbiorców telewizji publicznej. Prezentowany w teście materiał analityczny pochodzi z zarejestrowanych na kanale YouTube wybranych odcinków omawianego magazynu. Wskazany serwis internetowy udostępniał w sumie 87 części *Jak oni kłamią*⁵. Wprawdzie obejrzałam wszystkie opublikowane w sieci zapisy programu, ale bazę materiałową udało mi się wyekscerpować z 49 odcinków. Dodam, że nie zdołałam zanotować adresów internetowych kilku programów, z których pochodzą analizowane w artykule przykłady. Zresztą obecnie nie można już dotrzeć do żadnych nagrań audycji⁶. Nadmienię, że egzemplifikację materiałową zbierałam w pierwszym tygodniu stycznia 2024 roku, a więc w czasie, kiedy program *Jak oni kłamią* był przez serwis YouTube jeszcze upubliczniany. Na początku lutego zorientowałam się, iż wszystkie interesujące mnie filmy zostały z sieci usunięte, czego absolutnie się nie spodziewałam⁷. Wobec tego uzupełnienie danych bibliograficznych paru odcinków audycji okazało się zadaniem niemożliwym do wykonania.

⁴ Warto wymienić gospodarzy programu *Jak oni kłamią*, którzy bez najmniejszych skrupułów publicznie psuli opinię swoim kolegom dziennikarzom, uderzając w ich wizerunek. Audycję prowadzi: Monika Borkowska, Adrian Klarenbach, Jacek Łęski, Michał Rykowski, Magdalena Wierzychowska.

⁵ Podczas ekscerpcji materiału na stronie kanału YouTube widniało 89 nagrań *Jak oni kłamią*, ale dwa z nich, tj. odcinki 88 i 89, były w sieci niedostępne (ukryte).

⁶ Nagrania opatrzone w serwisie internetowym numerami: 1–15 oraz 35, 43, 45, 48, 51, 67 i 70–87, a także najnowszy zapis pt. *Ostatnie wydanie propagandowego programu „Jak oni kłamią”*, który w sieci pojawił się na początku lutego 2024 r. (por. skrót: OWP), posiadają pełne dane bibliograficzne, natomiast odcinki oznaczone numerami: 29, 36, 41, 42, 44, 47, 49, 60, 66, nie mają adresów internetowych.

⁷ Teraz każdorazowo przy próbie wyświetlenia danego filmu pojawia się komunikat „Film niedostępny. Ten film jest prywatny”. Niektóre odcinki audycji TVP Info można jeszcze obejrzeć na Platformie CDA TV, wchodząc na stronę: https://www.cda.pl/info/jak_oni_k%C5%82ami%C4%85 (dostęp: 10.01.2024).

Swoje rozważania rozpocznę od rozumienia tytułowej dyskredytacji. W literaturze przedmiotu najczęściej przytaczana jest definicja tego pojęcia sformułowana przez Mirosława Karwata. W ujęciu badacza dyskredytacja stanowi rodzaj krytyki, która: po pierwsze – nie odnosi się do meritum (np. poglądu, działania), lecz do podmiotu, po drugie – jest wypowiedzią ocenno-perswazyjną, zawierającą totalnie negatywną lub *per saldo* negatywną ocenę podmiotu (ukierunkowanie na narzucenie własnej oceny innym), po trzecie – jest stronnicza, tendencyjna, (zmierza do upraszczania i fałszowania obrazu zjawisk) oraz interesowna (autor krytyki jest zainteresowany w negatywnej ocenie), po czwarte – nie jest życzliwa ani pomocna, jej celem jest odmówienie lub odebranie komuś uznania w wymiarze całkowitym lub częściowym, wreszcie po piąte – służy dyskwalifikacji i dyskryminacji przeciwnika przez jego napiętnowanie, wykluczenie, eliminację, a nie wpływaniu na jego poprawę (Karwat 2006: 47). W praktyce dyskredytacja sprowadza się do podważenia, zakwestionowania lub przekreślenia zaufania do oponenta, godzenia w jego pozycję i wiarygodność społeczną, a nawet pozbawienia go dobrego imienia (Karwat 2007: 50–52, 108). Dyskredytujący manipuluje wizerunkiem przeciwnika, wytwarzając w świadomości adresatów jego fałszywy, stronniczy, selektywny, pogardliwy, nieprzyjazny, wręcz wrogi obraz. A jednocześnie, co istotne, dyskredytator uprawdopodobnia własne kłamstwa i sugeruje własną autorytatywność (Karwat 2007: 215). Zresztą dyskredytacja zawiera spory pierwiastek kłamstwa i traktowana jest jako jedna z technik manipulacji wizerunkiem przeciwnika (Karwat 2001: 119–123; Górka 2010: 109). Notabene informuje o tym sam tytuł monografii M. Karwata *O złośliwej dyskredytacji. Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika* (2006)⁸. Oczywiście zjawisko dyskredytacji jest dość złożone i wieloaspektowe. Zdyskredytować przeciwnika można na wiele różnych sposobów, np. przez zastosowanie metod prowokacyjnych czy odpowiednich środków językowych.

Prowokacja dyskredytacyjna stanowi jeden z podstawowych typów prowokacji rozumianej jako, najogólniej mówiąc, takie działanie, które sztucznie wywołuje lub reguluje (np. wzmacnia lub marginalizuje) pewne zjawiska wygodne dla danego podmiotu (Karwat, 2006: 119; 2007: 208). Polega ona m.in. na:

[...] natrętnym narzucaniu wrażeń, ocen i emocji, na utrwalaniu negatywnych stereotypów i uprzedzeń w stosunku do rywali, przeciwników i wszelkich podmiotów [...], których postawa, sama obecność lub wręcz samo istnienie jest dla nas niewygodne [...]. Rezultatem naszych wysiłków ma być trwale niepochebny wizerunek adwersarza, podważanie jego wiarygodności lub wręcz wrażenie ostatecznej kompromitacji. A więc cel maksimum takiej prowokacji to trwale wyeliminowanie oponenta z gry przez stworzenie wrażenia lub mocnego przeświadczenia, iż nie jest godny zaufania [...]. Wreszcie, cel minimum to skuteczny cios sytuacyjny: ugodzenie w czyjś wizerunek jakimś szczegółem, nawet drugorzędnym, przedstawienie w niekorzystnym świetle konkretnych wypowiedzi, pomysłów, inicjatyw, zapowiedzi, decyzji, dokonań (Karwat 2007: 215).

⁸ Zjawisku manipulacji werbalnej poświęcony został tom wydany w tzw. „czerwonej serii” Instytutu Filologii Polskiej UMCS pod redakcją naukową P. Krzyżanowskiego i P. Nowaka pt. *Manipulacja w języku* (2004).

Natomiast dyskredytacja językowa jest jedną z form przemocy werbalnej, skierowaną bezpośrednio lub pośrednio przeciwko jakiejś osobie z intencją jej zdeprecjonowania lub poniżenia. Obejmuje ona takie działania słowne, które służą pomniejszeniu czyjegoś autorytetu, odebraniu mu wiarygodności, skompromitowaniu go przed opinią publiczną. Zasób działań językowych obliczonych na dyskredytację jest szeroki i różnorodny, np. sprowadzanie tez przeciwnika do absurdu, operowanie przesadą i przejawskawieniem, wytaczanie argumentów *ad personam*, operowanie kpina, ironią, parodią (Nowak, Zimny 2009: 311–313, zob. hasła: *agresja werbalna, dyskredytacja językowa*).

Już w premierowym odcinku *Jak oni kłamią* posłużono się negatywnie wartościującym wyrażeniem godzącym w dobre imię zespołu redaktorów serwisu informacyjnego *Fakty*. Mowa o sztucznie ukutym na potrzeby programu peryfrastycznym zestawieniu *szamani z Wiertniczej*, por. cytat:

Na sam koniec jeszcze kilka słów o tym, co *Fakty* ukryły przed swoimi widzami, czyli o wydarzeniach, które są ważne dla milionów Polaków, ale nie dla **szamanów z Wiertniczej**. Program *Bezpieczny Kredyt 2%*, który ruszył od lipca, no i płaca minimalna, która też wzrosła i to też od lipca. Fakty w sobotę i w niedzielę nawet się o tym nie zająknęły, na szczęście polskie media to pokazały (O87).

Z czasem to oszczercze wyrażenie objęło swoim zasięgiem także dziennikarzy innych programów publicystycznych wyświetlanych na antenie TVN. A jego regularne powtarzanie, czasem nawet parokrotne wymienianie w jednym odcinku przez prowadzących stroniczy magazyn, miało nie tyle zapaść głęboko w pamięć odbiorców, co podważyć rzetelność zawodową TVN-owskich telereporterów, ale również zniechęcić widzów mediów publicznych do oglądania rozgłośni komercyjnej przez utwierdzenie ich w przekonaniu, że kanał TVN przekazuje treści niewiarygodne, niewarte uwagi, bezwartościowe merytorycznie (zob. Ostafiński 2021: 944–945).

Za przykład służyć może trwający raptem 10 minut, 38 sekund odcinek *Jak oni kłamią* opatrzony podtytułem „Czy opozycja chce wywołać wojnę z Białorusią?”, w którym omawiane sformułowanie padło aż czterokrotnie, por. konteksty:

Czy wiedzą państwo jak robić z igły widły? Jeśli nie, to proszę nastawić uszy i wyteńczyć wzrok. Przed państwem najlepsi w wyolbrzymianiu faktów **szamani z Wiertniczej** [...],

Gdy kilka dni wcześniej pojawiła się informacja, że przy granicy z Białorusią jest stu rosyjskich zbrodniarzy z grupy Wagnera, **szamani z Wiertniczej** mówili tak [...],

No to zobaczymy w takim razie **jak szamani z Wiertniczej zaklinali** – wróć – pokazywali problem w relacji z Ukrainą [...],

Może to tłumaczy, dlaczego od ponad półtora roku wojny na Ukrainie Donald Tusk wciąż nie odwiedził Kijowa, co akurat nie wzbudza oburzenia **szamanów z Wiertniczej** (O8).

Inny przykład stanowi odcinek *Jak oni kłamią: Manipulacje stacji TVN*. W czasie jego kilkuminutowej emisji, tj. 8 minut, 2 sekundy, trzykrotnie użyto ironicznego określenia w stosunku do dziennikarzy konkurencyjnej telewizji, por. konteksty:

Ale przejdźmy do **szamanów z Wiertniczej** [...],

A **szamani z Wiertniczej** cały czas zaklinają rzeczywistość [...],

Szamani wpuszczają w maliny swoich widzów (O2).

Oczywiście pogardliwe miano *szamanów z Wiertniczej* można było usłyszeć niemal w każdym odcinku audycji TVP Info, czego dowód stanowią takie oto przykłady:

Politycy Europejskiej Partii Ludowej, Lewicy i pozostałych partii, w których zasiadają przedstawiciele polskiej opozycji przygotowali i przegłosowali rezolucję wymierzoną w Polskę. Podstawą stała się alternatywna rzeczywistość **szamanów z Wiertniczej** (O1).

I na dziś to wszystko, ale **szamani z Wiertniczej** ostatniego słowa nie powiedzieli, więc i my jutro wrócimy (O5).

Szamani z Wiertniczej codziennie ciężko pracują nad zamuleniem swoich widzów tak, by nawet przy tej okazji wlać ludziom do głów odpowiednią dawkę kłamstw i manipulacji (O6).

Są kłamstwa i manipulacje TVN-u, które wywołują uśmiech i politowanie, ale są też wielce szkodliwe społecznie z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa. Właśnie w tych kategoriach należałoby rozpatrywać to, co robią **szamani z Wiertniczej** w sprawie Rosji, Białorusi i zagrożenia ze Wschodu dla polskiego bezpieczeństwa. A temu wielkiemu oszustwu towarzyszy traktowanie widzów jak głupków (O9).

Czas decyzji zbliża się wielkimi krokami. **Szamani z Wiertniczej** wrzucają wyższy bieg i próbują narzucić jedynie słuszny punkt widzenia świata, alternatywnego świata, manipulacji i przekłamań. Jak im to wychodzi? Zobaczmy (O13).

Czym jeszcze zaskoczą nas **szamani z Wiertniczej**, Onetu i Gazety? [„Gazety Wyborczej” – dopisek A.P.] O tym w kolejnych odcinkach już dziś *Jak oni kłamią* (O76).

Jak widać, omawiane połączenie zostało tak skonstruowane, by było nośne oraz ostre w swej prześmiewczej wymowie, a zarazem czytelne, semantycznie wyraziste. Już Witold Doroszewski podkreślał, iż „Forma językowa jest sugestywna wtedy, gdy jest jak przezrzysta szyba, która pozwala wprost oglądać to, czego wyrazy są znakami. Ten postulat spełniają słowa tym lepiej, im są prostsze” (Doroszewski 1982b: 131).

Nieprzypadkowo w charakteryzowanym wyrażeniu zestawiono komponent *szaman* z hodonimem *Wiertnicza*, ponieważ przy tej właśnie ulicy w Warszawie mieści się główna siedziba grupy medialnej TVN S.A., por. *Wiertnicza* ‘ulica’ w metonimicznym znaczeniu *Wiertnicza* ‘centrala firmy TVN’⁹. Oczywiście sens urobionej jednostki językowej odwołuje się do wierzeń i praktyk religijnych obcych naszemu kręgowi kulturowemu. W internetowym *Wielkim słowniku języka polskiego PAN* pod red. Piotra Źmigrodzkiego (dalej: WSJP PAN) słowo *szaman* zostało objaśnione jako ‘osoba wykonująca obrzędy w religiach pierwotnych, której przypisywana jest nadprzyrodzona moc, umiejętność leczenia

⁹ Por. też *Woronicza* ‘ulica’ – *Woronicza* ‘TVP S.A.’, *na Woronicza* ‘w TVP S.A.’, *Wiejska* ‘ulica’ – *Wiejska* ‘Sejm’, *na Wiejskiej* ‘w Sejmie’. B. Dereń tego typu formy zalicza do klasy onimów wtórnych (eponimów) tożsamych z bazowymi (Dereń 2005: 19, 45, 130).

i kontaktowania się z duchami' (synonim: *czarownik*). Co ciekawe, ów leksykon odnotował jeszcze nowy sens *szamana*, niepoświadczany w innych publikacjach leksykograficznych, a mianowicie 'osoba, która manipuluje ludźmi' (synonim: *manipulant*)¹⁰. Zatem omawiane wyrażenie można dwojako odczytywać – w zależności od sensu rzeczownika *szaman*. Na pewno jest ono złośliwą insynuacją pod adresem dziennikarzy pracujących w telewizji przy ulicy Wiertniczej. Mamy tutaj do czynienia z jawnym podważaniem ich autorytetu i profesjonalizmu w dziennikarstwie, por. też wyrażenia o uszczypliwym wydźwięku *specjalistka z Wiertniczej* (O3), *gwiazda TVN* (O86) (określenia użyte w stosunku do Katarzyny Kolendy-Zaleskiej), *profesjonaliści z Wiertniczej* (O77). Lekceważenie i szkalowanie reporterskiej profesji polega tu na narzuceniu telewidzom pejoratywnego obrazu stacji TVN przez budzenie określonych skojarzeń. W tym wypadku chodzi o wywołanie pożądanego mniemania u odbiorców, że jakoby w jej siedzibie odbywają się szamanistyczne rytuały, a reporterzy przygotowują serwisy informacyjne, wchodząc w szamański trans. Dowodzi tego również występowanie w *Jak oni kłamią* słownictwa z kręgu bajkowo-magicznego, np. *czary*, *czarować*, *mantra*, *zaklęcie*, *zaklinać* (*rzeczywistość*), co ilustrują poniższe wypowiedzi:

[...] konferencja prasowa została przedstawiona przez **szamanów z Wiertniczej** jako **zaklęcie**, żeby zadziało trzeba jak **mantrę** powtórzyć (O15).

Codzienne **czary szamanów z Wiertniczej** są powtarzane do znudzenia, padają w kółko te same zaklęcia (O78).

Lasy, czyli natura, grzyby, świeże powietrze, ale i nasze wielkie dobro narodowe. I to nasze dobro narodowe znów na ustach Tuska, którego TVN kreuje na obrońcę lasów. Niemożliwe? Możliwe, tam gdzie **czarują szamani z Wiertniczej**, przedstawiając widzom alternatywną rzeczywistość (O82).

Są trzy prawdy: święto prawda, tys prawda, no i właśnie ... ci z państwa, którzy znają klasyczną już frazę księdza Józefa Tischnera wiedzą, jaką prawdę autor miał na myśli. A co, korzystając z wolności słowa, która według nich rzekomo jest zagrożona, **szamani z Wiertniczej** pokazują swoim widzom, **zaklinając codziennie rzeczywistość**. Sprawdźmy to w TVP Info (O85).

A w tym **zaklinaniu rzeczywistości** ważne są słowa klucze. Na Wiertniczej jednymi z ulubionych są – jak państwo słyszeli – praworządność, ale także państwo prawa (O85).

Spośród wielu deprecjonujących zestawień zawierających omawianą leksykę warto przytoczyć następujące: *redakcyjni szamani* (O4, O80), *szamani spod znajomego adresu* (O51), *zaklinacze rzeczywistości* (O42), *zaklinacze z Wiertniczej* (O66), *czarodzieje słowa i obrazu z Wiertniczej* (O73). Dodam, że dziennik *Fakty* określano mianem *seansu Wiertniczej* (O73), sugerując, że jego oglądanie to uczestniczenie w spotkaniach z osobą, której przypisuje się wyjątkowe, nadprzyrodzone zdolności wpływania na innych, służące osiągnięciu niezwykłych celów, a tym

¹⁰ *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod red. Stanisława Dubisza (dalej: USJP) notuje ten wyraz tylko w sensie 'u niektórych ludów Azji, Eskimosów i Indian: czarownik, znachor, pośredniczący między duchami a ludźmi, któremu przypisywana jest nadprzyrodzona moc oddziaływania na rzeczywistość' (z kwalifikatorem: *religijny*).

samym dzielenie szamańskich doświadczeń ekstatyczno-mistycznych (zob. Eliade 2001; Szyjewski 2005), natomiast redakcję TVN nazywano *szamańską przepompownią manipulacji i półprawd* (O29). Co więcej, słowa *szaman*, *szamanka* oraz *zaklinacz*, *zaklinaczka* w propagandowej audycji służyły również bezpośrednim atakom personalnym, były bowiem wymierzone przeciw konkretnym dziennikarzom, np. *czołowy szaman z Wiertniczej* (O7) – o Macieju Knapiku, *główny zaklinacz rzeczywistości, guru szamanów z Wiertniczej* (O49), *wódz szamanów* (O29) – o Piotrze Kraśce (por. też odcinek zatytułowany *Jak oni kłamią: Himalaje hipokryzji Piotra Kraśki*, O83), *jeden z głównych szamanów z Wiertniczej* (O72) – o Jakubie Sobieniowskim, *główna zaklinaczka rzeczywistości* (O36), *zasłużona zaklinaczka rzeczywistości z Wiertniczej* (O60) – o Katarzynie Kolendzie-Zaleskiej.

Retoryka *Jak oni kłamią* została oparta również na dychotomii *my – oni*, gdzie *my* to obiektywni i niezależni od wpływów politycznych i ideologicznych dziennikarze telewizji publicznej, *oni* natomiast, czyli pracownicy mediów komercyjnych, to środowisko podlegające kontroli partyjnej¹¹. Z jednej strony mamy więc, według *Jak oni kłamią*, rzetelną i wiarygodną telewizję TVP, z drugiej zaś media TVN uwikłane w politykę (zob. Sobczak 2011: 38–39). Ilustrację stanowią tu po wielokroć powtarzane na wizji sformułowania z komponentami *funkcjonariusz* ‘pracownik jakichś służb państwowych’ (por. kolokacje: *funkcjonariusz rządowy*, *partyjny*) oraz *służbista* ‘ten, kto ściśle, zbyt pedantycznie wypełnia nakazy służbowe, przestrzega przepisów, regulaminu itp.’ (WSJP PAN, USJP), np.: *funkcjonariusze z Wiertniczej* (O5, O43, O86), *funkcjonariusze z TVN-u* (O86), *służbiści z Wiertniczej* (O44). Stosowano je także w odniesieniu do konkretnych dziennikarzy, np.: *funkcjonariuszka* (O67), *zaangażowana funkcjonariuszka* (O14), por. też *specjalistka z Wiertniczej od tematów religijnych* (O3) – o Katarzynie Kolendzie-Zaleskiej, *służbistka z TVN-u* (O45), *funkcjonariuszka Olejnik* (O43) – o gospodyni programu *Kropka nad i*, *funkcjonariuszka Werner* (O43) – o prowadzącej *Fakty* Anicie Werner, *funkcjonariusz Konrad Piasecki* (O47) – o prowadzącym program *Kawa na ławę*, *sprawdzony funkcjonariusz* (O51) – o Macieju Knapiku, *funkcjonariusz Jacoń*, por. też *napastliwe samozwańczy mentor w tematyce LGBT*¹² (O43) – o Piotrze Jaconiu, *funkcjonariusz z Wiertniczej* (O35) – o Andrzeju Morozowskim (por. podtytuł audycji, której bohaterem uczyniono dziennikarza: *Jak oni kłamią: Morozowski dokonuje samokrytyki*, O35). Ten dychotomiczny podział pokazywany z perspektywy *Jak oni kłamią* miał jeszcze jeden zamierzony cel. Można twierdzić, iż twórcy programu,

¹¹ T. Goban-Klas pisał, iż popularny podział na media wolne i media zależne jest sporym uproszczeniem, ponieważ „[...] nigdy nie było i nie ma mediów całkowicie wolnych, choć bywają media całkowicie zależne”. Ogólnie mówiąc, przez wolność mediów rozumie się możliwość rozpowszechnia informacji i poglądów bez uprzedniego zezwolenia rządu. Obecnie media i dziennikarze i tak pozostają pod różnorodną kontrolą, np. ekonomiczną czy dominujących układów politycznych i ideologicznych (Goban-Klas 2000: 411–412, 421).

¹² Określenie jest przytykiem do działalności P. Jaconia na rzecz społeczności LGBT. Dziennikarz jest autorem głośnego reportażu o problemach osób transpłciowych *Wszystko o moim dziecku* (2021) oraz książki *My trans* (2021).

kwestionując bezstronność przekazu oponenta, chcieli nie tylko ograniczyć skalę jego wpływu społecznego, lecz również odwrócić uwagę od samych siebie, ponieważ, jak wiadomo, w ciągu ostatnich lat właśnie dziennikarzy TVP nazywano *funkcjonariuszami TVP* czy *PiS-owskimi funkcjonariuszami*, a wobec mediów publicznych stosowano ironiczną nazwę TVPiS (por. też *media rządowe*).

Umacnianiu przekonania, że stacja TVN odgrywa rolę partyjnej tuby propagandowej służyły nadto takie urobione wyrażenia: *kreatorzy politycznych emocji z Wiertniczej* (O81), *propagandowa orkiestra opozycji* (O77), *polityczno-medialna orkiestra* (O79), *medialno-polityczne plemię* (O10). Złośliwą i tendencyjną krytykę odzwierciedlają nadto naznaczone negatywnie jednostki: *dziennikarze tak zwanych wolnych mediów* (O41), *piewcy wolnych mediów* (O75) czy *pracownicy TVN-owskiej tłoczni* (O48). Wymienione połączenia w wyraźny sposób korespondują z nadanymi w *Jak oni kłamią* nazwami stacji TVN, tj. *tak zwane wolne media* (np. O79, O81) oraz *tłocznia w/z Wiertniczej* (np. O41, O48), *tłocznia TVN-u* (O48). Epitet zawierający wyrażenie *tak zwany*, poddawał w wątpliwość trafność lub prawdziwość określenia, które po nim stoi, czyli wolne media, natomiast obrazowe sformułowania z wyrazem *tłocznia* nawiązują do treści czasownika *wtłoczyć* 'nakłonić kogoś do przyjęcia jakiegoś poglądu, mimo oporu z jego strony', ale i przywodzą na myśl frazeologizm *ktos tłoczy/wtłoczył* (też: *kładzie/nakładł, wbija/wbił, wkłada/włożył*) *coś do głowy komuś* 'ktoś sprawił, że jakaś osoba przekonała się do czegoś i zrozumiała oraz zapamiętała to' (WSJP PAN). Oprócz tego w telewizyjnym magazynie, aby wyrazić rzekome zaangażowanie polityczne dziennikarzy stacji TVN, odwoływano się do metaforyki wojennej, choć były to skojarzenia z wojną dość powszechne i niekiedy już zatarte, np. *sztab z Wiertniczej*¹³ (O13) czy *medialni zagońcy* (O77)¹⁴ (zob. Bralczyk 1999: 215). Warto odnotowania jest również odniesienie do metaforyki łowów, co odzwierciedla sformułowanie

¹³ Por. *sztab* w sensie 'zespół wyższych rangą wojskowych organizujących działania wojenne i kierujących nimi' oraz znaczeniach niezwiązanych z wojskowością: 'grupa osób kierujących jakimiś zorganizowanymi działaniami' (np. *sztab strajkowy, wyborczy*), 'grupa specjalistów z jakiejś dziedziny wspierających pracę władz bądź osób pełniących ważne funkcje' (np. *sztab rządowy, doradczy*) (WSJP PAN).

¹⁴ Określenie *zagończyk partyjny* potocznie nazywa 'działacza partyjnego wprawnego w zwalczaniu politycznych adwersarzy', np. „Każda partia w polskim parlamencie ma swoich zagończyków – polityków, którzy mówią mocniej niż reszta, wychwytyują lapsusy przeciwników, przytaczają nie zawsze sprawdzone fakty i dane statystyczne, sprawnie fechtują w audycjach radiowych lub telewizyjnych, a media społecznościowe codziennie zasypują smakowitymi wpisami” (Gadomski 2022), „Tłumaczył, że nazwał go zagończykiem partyjnym, gdyż Bocheński robił wszystko, żeby uniemożliwić działanie samorządowi i kierował się przede wszystkim polityką” (Zygiel 2024). Por. *zagończyk* 'w dawnym wojsku polskim i kozackim dowódca oddziału walczącego samodzielnie na głębokim zapleczu nieprzyjaciela', od *zagon* 'wyprawa samodzielnego oddziału jazdy, działającego w głębi terytorium nieprzyjaciela lub na terenach zajętych przez niego; miała na celu zdezorganizowanie zaplecza przeciwnika, uniemożliwienie przeprowadzenia koncentracji, odwrócenie uwagi od działań własnych sił [...]', 'określenie czambułu Tatarów' (Kamler (red.) 2001: 349).

uczestnicy polowania z Wiertniczej (O77)¹⁵. W *Jak oni kłamią* posłużono się również obraźliwym frazeologizmem *pożyteczny idiota* (w lm), występującym w znaczeniu 'osoba, która kierując się własnymi poglądami i szlachetnymi intencjami, działa nieświadomie na rzecz czyichś interesów politycznych'¹⁶ (WSJP PAN). Powyższe rozważania warto zilustrować wybranymi cytatami:

We wczorajszym wydaniu *Faktów* pojawił się zarzut atakowania ambasadora USA. Obsesja bronienia go należy do ulubionych działań **funkcjonariuszy z Wiertniczej** (O86).

Ale wróćmy do posła Kierwińskiego. Wiemy już, że potrafi kłamać i manipulować. Za chwilę pokażemy jak pogubił się jednak w swoich kłamstwach w programie **zaangażowanej funkcjonariuszki Moniki Olejnik** (O14).

Tak **kreatorzy politycznych emocji z Wiertniczej** starają się tragedię pani Joanny sprowadzić do jednego z tematów nadchodzącej kampanii wyborczej (O81).

Tusk - Vision - Network - tak złośliwi rozwijają skrót TVN. Nieprzypadkowo, co widać w tym, jak budowany jest przekaz propagandowy lidera PO i **szamanów** z jego ulubionej stacji. Granie na emocjach, fałszowanie cudzych melodii - oto tajemnica tej **polityczno-medialnej orkiestry** (O79).

Straszenie to przecież żadna nowość w tym **medialno-politycznym plemienu** (O10).

Podążamy dalej za **piewcami wolnych mediów** i przecieramy oczy ze zdumienia, bo niedzielne *Fakty* zaszokował język kampanii w wydaniu PiS-u (O75).

Alternatywna rzeczywistość kreowana przez **tak zwane wolne media** dotarła do Parlamentu Europejskiego w Strasburgu (O1).

Ale rzeczywiście trzeba mieć oczy szeroko otwarte, bo doktryna wyborcza opozycji i **sztabu z Wiertniczej** jest znana (O13).

Przewodniczący PO wypuszcza swoich **medialnych zagończyków** (O77).

Uczestnicy polowania z Wiertniczej nie dopuszczają, by zostały podważone męskie kompetencje przywódcy (O77) [mowa o Donaldzie Tusku - dopisek A.P.].

Pożyteczni idioci pokazywali, że Łukaszenko wtedy był dla nich wiarygodny, a TVN używał nawet nagrań białoruskich służb w swoich propagandowych materiałach (O9).

Postawę cynizmu wobec dziennikarzy odzwierciedlają również wyrażenia nawiązujące do żółto-niebieskiej kolorystyki programów informacyjnych i publicystycznych emitowanych na antenie TVN. Wspomniałam już wcześniej, że dziennikarzy tej stacji nazywano *zaangażowanymi funkcjonariuszami*, a oprócz tego określano ich też epitetem *błękitni funkcjonariusze* (O70) oraz nazwami: *pracownicy / pracownik / pracownica błękitnej stacji* (O10, O35, O51) (por. też docinek pod adresem kamerzystów: *błękitni operatorzy tłoczni z Wiertniczej*; O51). Poza

¹⁵ Potocznie *polowanie* znaczy 'zorganizowane śledzenie, ściganie, łapanie ludzi przez innych ludzi, żeby ich uwięzić lub zabić' (USJP).

¹⁶ WSJP PAN podaje, że związek *pożyteczny idiota* to rusycyzm, por. *pol'eznyj idiot*. Jego autorstwo przypisuje się Włodzimierzowi Leninowi, który miał tak nazwać dziennikarzy z krajów zachodnich, piszących entuzjastycznie o osiągnięciach państwa bolszewickiego.

tym deprecjonowano samą stację telewizyjną, mówiąc o niej drwiąco *błękitna stacja* (O71, O74), *błękitno-żółta stacja* (O13), *żółto-błękitna stacja* (O15), *żółto-niebieska bańka* (O49), np.:

Wielka przestroga dla **pracowników błękitnej stacji**, bo ich manipulacje pojawiają się niemal w każdym wydaniu *Faktów* (O10).

No cóż, zabrakło **błękitnym funkcjonariuszom** czasu czy odwagi, by pokazać o 19.00 ten fragment konferencji (O70).

Telewizjowicze zamknięci w żółto-niebieskiej bańce (O49).

Ale tego widzowie **błękitno-żółtej stacji** się nie dowiedzą (O13).

W całym zgromadzonym materiale uderza przede wszystkim unikanie słowa *dziennikarz* w stosunku do publicystów występujących na antenie TVN. Owszem, ów wyraz w *Jak oni kłamią* pada, ale jest zarezerwowany dla redaktorów TVP oraz TVP Info – notabene tylko ci są wartościowani pozytywnie (m.in. O48, O77). To oczywiste, że prowadzący program wystrzegali się tej nazwy świadomie, dyskredytując w ten sposób swoich kolegów po fachu. O naznaczonych negatywnie mówi się z wyraźną pogardą i szyderstwem jako o *pracownikach (stacji) z Wiertniczej* (np. O3, O9, O10, O11, O12¹⁷, O48, O71, O72, O76¹⁸), *pracownikach Faktów* (np. O11, O75, 87), *pracownikach TVN-u* (np. O12, O48, O73, O79, O84, O85, O86), *pracownikach serwisu z godziny 19.00* (O73) czy *panach z Wiertniczej* (O7), *panach z TVN-u* (O9), rzadziej: *redaktorach z Wiertniczej* (O8), *redaktorach z TVN* (O82) i *publicystach zasiadających przy Wiertniczej* (O13). Oto przykładowe fragmenty programu:

Czyli silna Polska w Unii Europejskiej, mocny prezydent, jasny podział kompetencji nijak się mają do koncepcji **panów z Wiertniczej** (O7).

Prezydent Litwy został przez **pracowników TVN-u** zwyczajnie pominięty, wygumkowany, zniknięty (O9).

To wszystko są rzeczy, o których **panowie z TVN-u** chcieliby, żeby Polacy zapomnieli. Mając to w pamięci trudno nie dostrzec himalajów hipokryzji na jakie wspinają się **pracownicy z Wiertniczej**, kreując się teraz na obrońców wizerunku polskich żołnierzy (O9).

A premier Morawiecki ma szczególny dar doprowadzania do furii **pracowników stacji z Wiertniczej** oraz ich politycznych przyjaciół. Prawdopodobnie dzieje się tak dlatego, że szef rządu mówi to, czego TVN powiedzieć nie chce (O12).

A na koniec zobaczą państwo z jakimi upiornymi myślami czy też lękami muszą sobie radzić niektórzy **publicyści zasiadający przy Wiertniczej** (O13).

No cóż, **redaktorzy z TVN** pewnie uznali, że to kłamstwo Tuska należy kryć (O82).

¹⁷ W trwającym 8 minut i 38 sekund programie oznaczonym numerem O12 zestawienie *pracownicy (stacji) z Wiertniczej* wymieniono siedem razy, natomiast *pracownicy TVN-u* użyte zostało trzykrotnie (por. też wyrażenie *stacja z Wiertniczej*, które pojawiło się trzy razy na antenie TVP Info).

¹⁸ W odcinku *Jak oni kłamią* nazwa *pracownicy z Wiertniczej* padła aż osiem razy w trakcie programu, którego czas emisji wynosił 8 minut, 12 sekund.

Na koniec warto jeszcze powiedzieć o zarzucaniu medium TVN obcości, uderzając w markę komercyjnej telewizji oraz jej wizerunek. Obcość bowiem „[...] rzutuje i osłabia wiarygodność danego przekaznika – obcego łatwiej posądzić o krzywoprzysięstwo, kłamstwo czy manipulację niż swojego” (Ostafiński 2021: 942). Co ciekawe, w *Jak oni kłamią* polskość mocno akcentowano – służyły temu głównie formuły powitalne i pożegnalne w rodzaju: „Witam w polskich mediach”, „Witam państwa w polskiej telewizji”¹⁹, „Zostańcie państwo z polskimi mediami”, „Zapraszamy do polskich mediów” (m.in. O6, O10, O11, O12, O35, O75, O87), np.:

My codziennie, podobnie jak i państwo, zastanawiamy się, dlaczego w programach stacji z Wiertniczej jest tyle manipulacji i przekłamań. Dlaczego TVN tyle razy okłamuje swoich widzów? To cały czas zaskakuje, więc tym bardziej **witam państwa w polskiej telewizji**, która widzów szanuje (O12).

Dziś to wszystko. **Zapraszamy już jutro, jak zwykle o 19.20, do polskich mediów** (O6).

W wykreowanej opozycji *swój – obcy* pod etykietą „swój” kryje się oczywiście polska publiczna telewizja, pozytywnie wartościowana, bo stojąca murem za ówczesnym polskim rządem oraz manifestująca patriotyzm i religijność. Zaś „obcy”, czyli antypolski, niepatriotyczny, to należąca do amerykańskiej spółki Warner Bros. Discovery stacja TVN. I przez to m.in. źle oceniana na antenie *Jak oni kłamią* (Sobczak 2011: 39–40, Ostafiński 2021: 942–943). Dodać warto, że kategorię „obcy” należy rozumieć bardzo szeroko, bo obcym może być nawet zaproszony do studia TVN gość – specjalista w jakiejś dziedzinie, por. kontekstowo cyniczne wyrażenia *ekspert z Wiertniczej* (O5), *eksperci TVN-u* (O7). Z dużą dozą ironii wyrażano się np. o Marku Migalskim – politologu związanym z Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, często występującym w telewizji TVN w roli komentatora interpretującego aktualne wydarzenia polityczne. W *Jak oni kłamią* nazywano go *sztydlerem* *czołowym ekspertem TVN-u* (O73).

Zakończenie

Nie ulega kwestii, że przedstawione w artykule sztucznie ukute na potrzeby programu *Jak oni kłamią* peryfrastyczne zestawienia nazywające dziennikarzy zawodowo związanych z medium TVN pełniły dyskredytującą funkcję. W publicznej telewizji o reporterach i prezenterach konkurencyjnej stacji mówiono wyłącznie z sarkazmem, używając rozmaitych deprecjonujących figur, np. ironii, drwiny, szyderstwa czy kpiny. Wszystkie opisane w teście pejoratywnie zabarwione wyrażenia służyły podważeniu atrakcyjności, powagi, autentyczności, autorytetu, rzetelności oraz dobrego imienia dziennikarzy-rywali, ale i komercyjnego nadawcy. Niezbity dowód na silną dezaprobatę stanowi celowe nienazywanie w audycji TVP Info dziennikarzy polskiego oddziału spółki TVN

¹⁹ Wskazane formy powitalne wyraźnie nawiązują do słów „Witam w wolnych mediach”, jakimi od dłuższego czasu rozpoczyna swoją autorską audycję publicystyczną *Kropka nad i* Monika Olejnik.

dziennikarzami. Po obejrzeniu kilkudziesięciu odcinków *Jak oni kłamią* można odnieść wrażenie, że ten wyraz w ogóle nie istnieje w słowniku prowadzących audycję *Jak oni kłamią*. To dziwi tym bardziej, że w niekorzystnym świetle stawiali przecież dziennikarze swoich kolegów po fachu. Osobliwością opisywanej w tekście dyskredytacji jest to, że wiarygodność jednego medium burzona jest przez wiarygodność innego medium (Ostafiński 2021: 942). Stosowane w programie negatywnie waloryzujące określenia otwarcie kwestionowały dziennikarską pracę, a zarazem sugestywnie oddziaływały na odbiorcę. Nawiązując do słów Jana Tokarskiego, wprowadzających w niniejsze rozważania, ich „wielka społeczna siła motoryczna” polegała na wytworzeniu w świadomości widzów fałszywego obrazu rzeczywistości. Uwiarygodnianie w *Jak oni kłamią* własnego kłamstwa i sugerowanie własnej autorytatywności było w istocie dosłowną walką medialną o „rząd dusz”, prowadzącą do osłabienia, a w konsekwencji wyeliminowania krytycyzmu odbiorcy w stosunku do niekoniecznie rzetelnych treści nadawanych w telewizji publicznej (Karwat 2006: 108–109, 2007: 215).

O tym, że przekaz *Jak oni kłamią* był upolityczniony, zideologizowany i wymierzony w wprost wizerunek dziennikarzy stacji TVN świadczyć może fakt, iż po wyborach parlamentarnych i zmianie opcji politycznej w programie wyraźnie zmieniono narrację – z anteny znikło m.in. pogardliwe miano *szamani* z *Wiertniczej*, a także wiele innych intensywnych semantycznie określeń stosowanych pod adresem konkurencyjnego środowiska dziennikarskiego. W ostatnim wyemitowanym odcinku programu tylko raz użyto omownej konstrukcji *pracownicy stacji z Wiertniczej*, a Monikę Olejnik nazwano *jedną z czołowych twarzy TVN-u*, przy czym kontekst użycia obu wyrażań wskazywał na znaczenie ironiczne (OWP).

Opisane w artykule formy językowe z jednej strony naruszały etykę słowa, z drugiej natomiast łamały podstawowe zasady polskiego kodeksu dziennikarskiego zapisane w „Karcie etycznej mediów”, które Telewizja Polska S.A. przyjęła w 1995 r. Przede wszystkim przekroczone zostało zasadę szacunku w stosunku do dziennikarzy TVN, czyli właśnie poważania społecznego i poszanowania ich dobrego imienia (zob. *Karta etyczna mediów*; Pisarek 2000: 430)²⁰.

Swoje rozważania zakończę słowami Witolda Doroszewskiego, który pisał, że „Wspólnota językowa, jest wspólnotą pracy, która uczestniczących w niej zobowiązuje nie tylko do tego, żeby słowa polskie znać i dobrze rozumieć, ale do tego także, żeby z nich robić właściwy użytek, żeby umieć się nimi posługiwać jako narzędziami działania – społecznie pożytecznego działania” (Doroszewski 1982b: 49).

---

²⁰ W „Karcie etycznej mediów” zostało zapisanych siedem norm rzetelnego dziennikarstwa. Oprócz wymienionej w tekście zasady szacunku i tolerancji są to: zasada prawdy, zasada obiektywizmu, zasada oddzielenia informacji od komentarza, zasada uczciwości, zasada pierwszeństwa dobra odbiorcy, zasada wolności i odpowiedzialności za treść i formę przekazu. Warto dodać, że w telewizji publicznej działa Komisja Etyki, która kieruje się własnym kodeksem etycznym (zob. *Zasady etyki dziennikarskiej w Telewizji Polskiej S.A. – informacja, publicystyka, reportaż, dokument, edukacja*).

Źródła ekscerpcji materiału wraz ze skrótami

- O1: *Jak oni kłamią*; https://www.youtube.com/watch?v=IEDu9ioE_1l&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=1 (dostęp: 3.01.2024).
- O2: *Jak oni kłamią: Manipulacje stacji TVN* (13.07.2023); <https://www.youtube.com/watch?v=yoCSIWYNQHo&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=2> (dostęp: 3.01.2024).
- O3: *Jak oni kłamią: Kto blokuje KPO. TVN rzecznikiem kościoła. Prawdziwa twarz lidera Agrouinii?*; <https://www.youtube.com/watch?v=oWnh2HH1ejA&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=3> (dostęp: 3.01.2024).
- O4: *Jak oni kłamią: Niemieckie śmieci Platformy obywatelskiej*; <https://www.youtube.com/watch?v=9d0gv1oy-Ek&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=4> (3.01.2024).
- O5: *Jak oni kłamią: Wersja TVN sprawy pani Joanny. Jaka jest prawda?*; <https://www.youtube.com/watch?v=yDjGXwUYxg0&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=5> (dostęp: 3.01.2024).
- O6: *Jak oni kłamią: Niemieckie śmieci, aktorka z Krakowa, Donald Tusk to tematy ostatniego programu*; <https://www.youtube.com/watch?v=zg5mArGKLQU&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=6> (dostęp: 3.01.2024).
- O7: *Jako oni kłamią: kolejna porcja kłamstw i półprawd stacji TVN*; <https://www.youtube.com/watch?v=fRQRPTfHyO4&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=7> (dostęp: 3.01.2024).
- O8: *Jak oni kłamią: Czy opozycja chce wywołać wojnę z Białorusią?*; <https://www.youtube.com/watch?v=3Cwj7KhKnyc&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=8> (3.01.2024).
- O9: *Jak oni kłamią: Skandaliczne kłamstwa TVN w sprawach dotyczących naszego bezpieczeństwa*; <https://www.youtube.com/watch?v=31g7UzphCm4&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=9> (dostęp: 3.01.2024).
- O10: *Jak oni kłamią: Pracownicy z Wiertniczej w swoim stylu zaanonsowali początek kampanii*; <https://www.youtube.com/watch?v=3MBDSV-hE3k&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=10> (dostęp: 3.01.2024).
- O11: *Jak oni kłamią na temat KPO, środowiska*; <https://www.youtube.com/watch?v=VHNex92gFo&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=11> (dostęp: 3.01.2024).
- O12: *Jak oni kłamią: Pracownicy z Wiertniczej manipulują nt. programu Przyjazne Osiedle*; <https://www.youtube.com/watch?v=VHNex92gFo&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=12> (dostęp: 3.01.2024).
- O13: *Jak oni kłamią: Tylko u nas cała prawda o szamanach z Wiertniczej*; <https://www.youtube.com/watch?v=bxngFC5CWgE&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=13> (dostęp: 3.01.2024).
- O14: *Jak oni kłamią: Tym razem goście szamanów z Wiertniczej przytłapani na kłamstwach*; <https://www.youtube.com/watch?v=hV28guBvMxs&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=14> (dostęp: 3.01.2024).

- O15: *Jak oni kłamią: Szamani z Wiertniczej w obronie opozycyjnych prowokacji*; <https://www.youtube.com/watch?v=vzYlhThTc-s&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=15> (dostęp: 3.01.2024).
- O29: *Jak oni kłamią*; kanał YouTube; bez adresu strony internetowej.
- O35: *Jak oni kłamią: Morozowski dokonuje samokrytyki*; <https://www.youtube.com/watch?v=YxIcR6y-Lew&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=35> (dostęp: 4.01.2024).
- O36: *Jak oni kłamią*; kanał YouTube; bez adresu strony internetowej.
- O41: *Jak oni kłamią*; kanał YouTube; bez adresu strony internetowej.
- O42: *Jak oni kłamią*; kanał YouTube; bez adresu strony internetowej.
- O43: *Jak oni kłamią*; <https://www.youtube.com/watch?v=uNZWugmqoCs&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=43> (dostęp: 4.01.2024).
- O44: *Jak oni kłamią*; kanał YouTube; bez adresu strony internetowej.
- O45: *Jak oni kłamią*; <https://www.youtube.com/watch?v=5oNTSaiqIyQ&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=45> (dostęp: 4.01.2024).
- O47: *Jak oni kłamią*; kanał YouTube; bez adresu strony internetowej.
- O48: *Jak oni kłamią: Wszystkie manipulacje TVN ws. debaty wyborczej*; <https://www.youtube.com/watch?v=SiBZrfmgado&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=48> (dostęp: 4.01.2024).
- O49: *Jak oni kłamią*; kanał YouTube; bez adresu strony internetowej.
- O51: *Jak oni kłamią*; <https://www.youtube.com/watch?v=vI7NsjDStGY&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=51> (dostęp: 4.01.2024).
- O60: *Jak oni kłamią*; kanał YouTube; bez adresu strony internetowej.
- O66: *Jak oni kłamią*; kanał YouTube; bez adresu strony internetowej.
- O67: *Jak oni kłamią*; <https://www.youtube.com/watch?v=oJVehTpjrhk&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=67> (dostęp: 4.01.2024).
- O70: *Jak oni kłamią: Wyprzedaż polskiego majątku i emerytury*; <https://www.youtube.com/watch?v=6axLIcuRRQM&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=70> (dostęp: 4.01.2024).
- O71: *Jak oni kłamią: Trwa walka TVN z referendum*; <https://www.youtube.com/watch?v=6-hdJ4WmRSg&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=71> (dostęp: 4.01.2024).
- O72: *Jak oni kłamią: Prorosyjski i antyunijny zadymiarz przyjacielem Tuska. TVN od razu go polubił*; <https://www.youtube.com/watch?v=EAbHUvFg5zo&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=72> (dostęp: 4.01.2024).
- O73: *Jak oni kłamią: Frontalny atak TVN na defiladę wojskową*; https://www.youtube.com/watch?v=OTAVqQMA_Kc&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=73 (dostęp: 4.01.2024).
- O74: *Jak oni kłamią: TVN rozpaczliwie stara się umniejszyć wagę zapowiadanego referendum*; <https://www.youtube.com/watch?v=426aXXtuRz8&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LIb275hcx24J&index=74> (dostęp: 5.01.2024).

- O75: *Jak oni kłamią: TVN walczy z demokracją*; <https://www.youtube.com/watch?v=-e1yMEPyFyo&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=75> (dostęp: 5.01.2024).
- O76: *Jak oni kłamią. TVN dwoi się i troi, żeby upiększyć wizerunek Niemców*; https://www.youtube.com/watch?v=SYnuJY_h2gg&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=76 (dostęp: 5.01.2024).
- O77: *Jak oni kłamią: Manipulacje opozycyjnych mediów ws. ataku na dziennikarza TVP*; <https://www.youtube.com/watch?v=Sfanb8oirjk&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=77> (dostęp: 5.01.2024).
- O78: *Jak oni kłamią: TVN do perfekcji opanował strategię przemilczeń*; <https://www.youtube.com/watch?v=-dBsds8ZXuk&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=78> (dostęp: 5.01.2024).
- O79: *Jak oni kłamią: TVN nie cofnie się przed niczym, żeby ośmieszyć Kaczyńskiego*; <https://www.youtube.com/watch?v=5D3CPFMnvYg&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=79> (dostęp: 5.01.2024).
- O80: *Jak oni kłamią: TVN stara się obarczyć PiS błędami popełnionymi przez Platformę Obywatelską*; <https://www.youtube.com/watch?v=IKpP1NUS2js&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=80> (dostęp: 5.01.2024).
- O81: *Jak oni kłamią: O sprawie Pani Joanny*; https://www.youtube.com/watch?v=VWKebyg_5I&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=81 (dostęp: 6.01.2024).
- O82: *Jak oni kłamią: TVN kreuje Tuska na obrońcę Lasów Państwowych*; <https://www.youtube.com/watch?v=IXWt9BtrAc&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=82> (dostęp: 6.01.2024).
- O83: *Jak oni kłamią: Himalaje hipokryzji Piotra Kraśki*; <https://www.youtube.com/watch?v=9kqYD7jq2L8&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=83> (dostęp: 6.01.2024).
- O84: *Jak oni kłamią: TVN buduje alternatywne rzeczywistości, mówiąc o przymusowej relokacji*; <https://www.youtube.com/watch?v=JfwBTyQpl0s&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=84> (dostęp: 7.01.2024).
- O85: *Jak oni kłamią: TVN wmawia Polakom, że nie będzie przymusu relokacji*; <https://www.youtube.com/watch?v=Teh1DO993SA&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=85> (dostęp: 7.01.2024).
- O86: *Jak oni kłamią: Według opozycyjnych mediów „Grupa Webera” nie istnieje*; <https://www.youtube.com/watch?v=YWDYfDSdW6k&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=86> (dostęp: 7.01.2024).
- O87: *Jak oni kłamią: Premierowy odcinek nowego programu*; <https://www.youtube.com/watch?v=bXXVd1uaAiY&list=PL3GQ98-dx5KUBJq8W2Ry7LlB275hcx24J&index=87> (dostęp: 7.01.2024).
- OWP: *Ostatnie wydanie propagandowego programu „Jak oni kłamią”*; <https://www.youtube.com/watch?v=X0Rchw8CILg> (dostęp: 8.02.2024).

Literatura

- Bralczyk J., 1999, *O używaniu języka w polskiej polityce w latach dziewięćdziesiątych*, w: W. Pisarek (red.), *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przelocie tysięcy*, Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych, Uniwersytet Jagielloński, s. 197-226.
- Cegiela A., 2012, *O retoryce pogardy i wykluczenia w polskim dyskursie publicznym*, „Poradnik Językowy”, z. 9, s. 14-25.
- Dereń B., 2005, *Pochodne nazw własnych w słowniku i w tekście*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Doroszewski W., 1982a, *O idiomatyczności języków*, w: W. Doroszewski, *Język, myślenie, działanie. Rozważania językoznawcy*, Warszawa: PWN, s. 130-148.
- Doroszewski W., 1982b, *Słowo narzędziem myśli i działania*, w: W. Doroszewski, *Język, myślenie, działanie. Rozważania językoznawcy*, Warszawa: PWN, s. 48-51.
- Eliade M., 2001, *Szamanizm i archaiczne techniki ekstazy*, przekł. K. Kocjan, Warszawa: PWN.
- Gadomski W., 2022, *Opozycja potrzebuje strategów, a nie zagończyków*; <https://wyborcza.pl/7,75968,29058089,opozycja-potrzebuje-strategow-a-nie-zagonczykow.html> (dostęp: 25.02.2024).
- Goban-Klas T., 2000, *Granice wolności mediów*, w: Z. Bauer, E. Chudziński (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Kraków: Universitas, s. 411-422.
- Górka M., 2010, *POPIS-owa dyskredytacja, czyli rywalizacja partyjna w kampanii wyborczej w 2007 roku*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K. Politologia”, nr 17/1, s. 107-130.
- Kamler M. (red.), 2001, *PWN Leksykon. Wojsko, wojna, broń*, Warszawa: PWN.
- Karta etyczna mediów*; <https://centruminformacji.tvp.pl/15781069/karta-etyczna-mediow> (dostęp: 27.02.2024).
- Karwat M., 2001, *Sztuka manipulacji politycznej*, Toruń: Adam Marszałek.
- Karwat M., 2006, *O złośliwej dyskredytacji. Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika*, Warszawa: PWN.
- Karwat M., 2007, *Teoria prowokacji. Analiza politologiczna*, Warszawa: PWN.
- Krzyżanowski P., Nowak P. (red.), 2004, *Manipulacja w języku*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Łupak S., 2023, *TVP Info znów atakuje TVN. „Złośliwe kopiowanie”*; <https://teleshop.wp.pl/tvp-info-znow-atakuje-tvn-zlosliwe-kopiowanie-6915617762183904a> (dostęp: 8.02.2024).
- Michalewski K., 2004, *Telewizyjna manipulacja zespolona*, w: P. Krzyżanowski, P. Nowak (red.), *Manipulacja w języku*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 187-197.
- Nowak P., Zimny R., 2009, *Słownik polszczyzny politycznej po 1989 roku*, Warszawa: PWN.

- Ogonowska A., 2003, *Edukacja medialna. Klucz do rozumienia społecznej rzeczywistości*, Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana.
- Ostafiński W., 2021, *Wojna czy rywalizacja? Techniki wzajemnej dyskredytacji mediów*, „*Studia Medioznawcze*”, t. 22, nr 2 (85), s. 937–947. <https://doi.org/10.33077/uw.24511617.sm.2021.2.331>
- Pisarek W., 2000, *Kodeksy etyki dziennikarskiej*, w: Z. Bauer, E. Chudziński (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Kraków: Universitas, s. 423–434.
- Sobczak B., 2011, *Medialne obrazy świata z perspektywy retorycznej (na przykładzie recepcji medialnej śmierci i pochówku Czesława Miłozana)*. „*Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza*”, t. 18, nr 2, s. 35–45. <https://doi.org/10.14746/pspsj.2011.18.2.3>
- Stanowisko Rady Języka Polskiego w sprawie stanu debaty publicznej*, <https://rjp.pan.pl/> (dostęp: 27.01.2024).
- Szmyd J., 2012, *Medialny obraz rzeczywistości jako główna orientacja poznawcza i praktyczna w świecie*, w: K. Pokorna-Ignatowicz (red.), *Mediany obraz rodziny i płci*, Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, s. 11–46.
- Szyjewski A., 2005, *Szamanizm*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Tokarski J., 1938/1939, *Językoznawstwo a walka o pogląd na świat*, „*Poradnik Językowy*”, z. 3, s. 26–31.
- USJP – Dubisz S. (red.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I–IV, Warszawa: PWN.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001414/U/D20171414Lj.pdf> (dostęp: 3.02.2024).
- WSJP PAN – Żmigrodzki P. (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, Kraków, <http://www.wsjp.pl> (dostęp: 30.09.2023).
- Zasady etyki dziennikarskiej w Telewizji Polskiej S.A. – informacja, publicystyka, reportaż, dokument, edukacja*, <https://s.tvp.pl/repository/attachment/0/e/e/0eea386c0fa-98ad0c49f73f1a9f7c8e71445347977947.pdf> (dostęp: 27.02.2024).
- Zygiel A., 2024, „*Zagończyk partyjny*”. *Trzaskowski uderza w Bocheńskiego*, <https://wiadomosci.wp.pl/zagonczyk-partyjny-trzaskowski-uderza-w-bochenskiego-6992542180199392a> (dostęp: 25.02.2024).